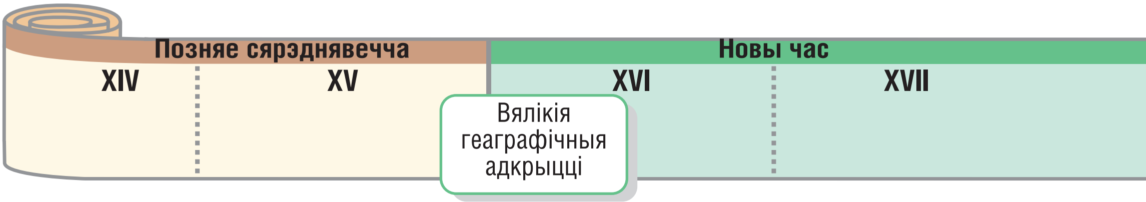

§ 1. Уводзіны. Свет у XVI–XVIII стст.

Успомніце. *Што азначае паняцце «Сярэднія вякі»? Якія важныя змены ў жыцці грамадства адбыліся ў Заходняй Еўропе ў перыяд Сярэднявечча? Хто такія гуманісты? Якія ідэі яны выказвалі?*

Вы даведаецеся. *На якія перыяды дзеліцца сусветная гісторыя. Асаблівасці развіцця заходнееўрапейскай і ўсходніх цывілізацый у Новы час.*

1. Перыядызацыя гісторыі. Паняцце Новая гісторыя, або гісторыя Новага часу, узнікла ў эпоху Адраджэння. Еўрапейскія гуманісты лічылі, што ў жыцці людзей пачаўся асаблівы гістарычны этап. Росквіт навукі і мастацтва таго часу яны назвалі новай эпохай. Гуманісты прапанавалі падзяліць гісторыю чалавечага грамадства на тры перыяды: Старажытны свет, Сярэднія вякі і Новы час. У XX ст. гэтыя перыяды былі дапоўнены яшчэ адным пад назвай Навейшая гісторыя. Так з'явілася перыядызацыя сусветнай гісторыі, якой мы карыстаемся і цяпер.

Новы час ахоплівае XVI — пачатак XX ст. Яго можна падзяліць на два вялікія перыяды. Першы перыяд (ранні Новы час) пачынаецца з Вялікіх геаграфічных адкрыццяў і завяршаецца Французскай буржуазнай рэвалюцыяй канца XVIII ст. Другі перыяд новай гісторыі ўключае XIX — пачатак XX ст. Мяжой Новага і Навейшага часу стала Першая сусветная вайна 1914—1918 гг.

2. Асноўны змест Новага часу. У Новы час у жыцці чалавечага грамадства адбыліся значныя перамены. Вялікія геаграфічныя адкрыцці прывялі да пашырэння кантактаў краін і народаў і змянілі старыя ўяўленні людзей аб Зямлі, паглыбілі іх веды пра свет. Пачалося рассяленне еўрапейцаў на іншыя кантыненты. Еўрапейцы не толькі ганд-

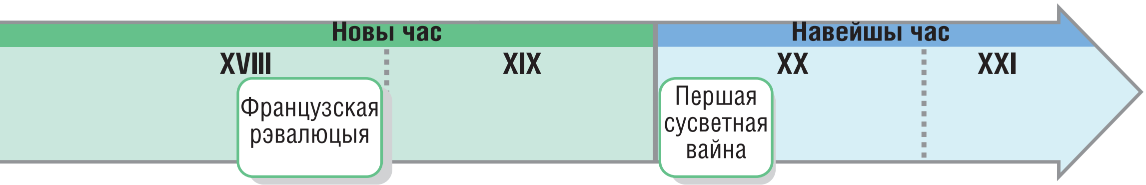

лявалі, але і захоплівалі новыя землі ў Паўночнай і Паўднёвай Амерыцы, імкнуліся ўзмацніць свой уплыў на Усходзе.

У Новы час пачалося бурнае развіццё гандлю і мануфактур, узнікла банкаўская справа. На змену натуральнай гаспадарцы прыйшлі таварна-грашовыя адносіны, якія дазволілі людзям свабодна абменьвацца прадуктамі сваёй працы. Гэтыя змены супярэчылі традыцыйнаму ўкладу і феадальнаму ладу ў краінах Заходняй Еўропы. Паступова вядучую ролю пачалі адыгрываць грошы, якія прыносяць прыбытак, або капітал. У эканоміцы зараджаліся новыя адносіны — капіталістычныя. У жыцці грамадства і дзяржавы ўсё большую ролю сталі адыгрываць багатыя людзі — уладальнікі капіталу. Яны не мелі знатнага паходжання і пражывалі ў гарадах. Таму новую праслойку, або клас грамадства, сталі называць буржуазіяй (ад франц. *bourgeois* — гараджанін).

Эканоміка тых краін, дзе фарміраваўся капіталістычны лад, прыкметна паскарала тэмпы свайго развіцця. А буржуазія стала найважнейшай рухальнай сілай прагрэсу еўрапейскага грамадства.

3. Характэрныя рысы заходнееўрапейскай цывілізацыі. У Новы час хутка расла і ўзмацнялася заходнееўрапейская цывілізацыя. Змены адбыліся ў развіцці культуры Адраджэння. З’явіліся разнастайныя жанры літаратуры, сфарміраваліся новыя мастацкія стылі. Мастакі і скульптары сталі звяртацца не толькі да біблейскіх тэм, але і адлюстроўвалі навакольную прыроду і рэальных людзей. Падвяргалася сумневу вучэнне царквы, людзі мянялі сваё стаўленне да веры. Гэта нярэдка прыводзіла да канфліктаў і рэлігійных войнаў.

5—6

У гэты ж час мяняліся ўяўленні людзей аб навакольным свеце і самім чалавеку. Узнікла сучасная навука, накіраваная на вывучэнне законаў прыроды і грамадства. Філосафы пачалі задумвацца аб паходжанні

- ˜ °ткае развіццё еўрапейскай цывілізацыі, фарміраванне капіталізму
- Змена формаў дзяржаўнай улады
- Асваенне еўрапейцамі раней невядомых ім зямель
- Фарміраванне межаў большасці сучасных еўрапейскіх дзяржаў

Асноўныя змены, якія адбыліся ў краінах Заходняй Еўропы ў першы перыяд Новага часу

Прывядзіце гістарычныя прыклады асноўных змен, якія адбыліся ў першы перыяд Новага часу.

дзяржаўнай улады. Стала папулярнай ідэя аб тым, што дзяржава павінна служыць чалавеку, а не наадварот.

У XVI–XVIII стст. у большасці еўрапейскіх дзяржаў каралеўская ўлада дасягнула нябачанай раней магутнасці. Але на працягу тых жа трох стагоддзяў у некалькіх найбольш развітых краінах Еўропы гэтая ўлада была абмежавана.

Пакажыце на картасхеме «Вялікія геаграфічныя адкрыцці» на форзацы вучэбнага дапаможніка найбуйнейшыя дзяржавы Заходняй Еўропы.

Пачатак Новага часу характарызаваўся станаўленнем дзяржаў. Фарміраваліся сучасныя мовы, нацыянальныя культуры. Найбуйнейшымі дзяржавамі ў той час былі Расія, Іспанія, Англія, Францыя, Рэч Паспалітая. Падзеленая на княствы Германія з'яўлялася часткай Свяшчэннай Рымскай імперыі. Італія таксама складалася з мноства дробных дзяржаў.

4. Асаблівасці развіцця ўсходніх цывілізацый у Новы час. Да ўсходніх цывілізацый навукоўцы адносяць перш за ўсё краіны Азіі і Паўночнай Афрыкі. У параўнанні з Сярэднімі вякамі традыцыйнае аблічча Усходу ў Новы час істотна не змянілася.

Характэрнай асаблівасцю цывілізацый Усходу было тое, што доўгі час яны развіваліся адасоблена адна ад адной. Вялікую ролю ў жыцці ўсходніх грамадстваў адыгрывалі спецыфічныя прыродныя ўмовы. Клі-

Непаўторнае аблічча кожнай цывілізацыі асабліва яскрава праяўляецца ў культуры. *Злева направа:* Сафійскі сабор у Полацку (Беларусь), храм Рурыкодзі ў Ямагуці (Японія), мячэць Сулейманіе ў Стамбуле (Турцыя)

мат тут быў больш спрыяльным для сельскай гаспадаркі, чым у Еўропе. Таму галоўным клопатам народаў Усходу было правільнае размеркаванне і выкарыстанне тых выгод, якімі яны валодалі. Гэтыя функцыі ўзяла на сябе дзяржава. Яна стала ўласніцай усёй зямлі, нетраў і вады. Усходняя дзяржава строга кантралявала жыццё сваіх падданых, падтрымлівала ўстаноўлены парадак і стабільнасць у грамадстве. Дзяржава сачыла за тым, каб усе пласты насельніцтва своечасова плацілі падаткі. Людзі былі зацікаўлены ў моцнай дзяржаве і таму мірыліся са сваім бяспраўным становішчам у абмен на стабільнасць і ўстойлівасць.

Пакажыце на картасхеме на форзацы найбуйнейшыя дзяржавы Усходу ў Новы час.

Такім чынам, правіцелі краін Усходу засяродзілі ў сваіх руках бязмежную ўладу над падданымі. Менавіта ў гэты час небывалага росквіту дасягнула Асманская імперыя, якая пагражала Еўропе і з мора, і з сушы. Магутнай і нязломнай была Цынская імперыя ў Кітаі.

Многія ўсходнія дзяржавы выглядалі не толькі магутнымі, але і казачна багатымі. Гэта ўзмацняла імкненне еўрапейцаў завязаць з імі больш цесныя адносіны. Таму ў XVI—XVIII стст., нягледзячы на ізаляванасць краін Усходу, Японія і Кітай пачалі карыстацца тэхнічнымі і навуковымі дасягненнямі еўрапейцаў, а таксама духоўнымі каштоўнасцямі Захаду. Але прыкметныя перамены ва ўсходніх дзяржавах адбудуцца толькі ў другой палове XIX — пачатку XX ст.

Такім чынам, у Новы час фарміраваліся капіталістычныя адносіны ў эканоміцы, выпрацоўваліся нормы нашай паўсядзённай культуры, закладваліся асновы сучаснага свету. Таму вывучэнне гісторыі Новага часу мае для нас важнае значэнне.

Ключавыя словы: *Новы час, цывілізацыя, капітал, капіталістычныя адносіны, буржуазія.*

Пытанні і заданні

1. Чаму гістарычны перыяд XVI–XIX стст. атрымаў назву «Новы час»?
2. Якія гістарычныя падзеі абмяжоўваюць першы перыяд Новага часу?
3. У чым праяўляліся адрозненні ўсходніх цывілізацый ад еўрапейскай у першы перыяд Новага часу?
4. Складзіце «візітную картку» першага перыяду эпохі Новага часу. Адлюструйце ў ёй храналагічныя рамкі, адметныя асаблівасці. У рабоце можна выкарыстоўваць ілюстрацыі, інфармацыю пра выдатных дзеячаў эпохі, а таксама важнейшыя паняцці.